

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA YASAĞI DÂHİLİNDE KARIŞMAMA İLKESİ

Büşra GÖKTAŞ

ÖZET

BM Antlaşması ile bugünkü anlamda sınırları çizilen kuvvet kullanma yasağı ve karışmama ilkesi, bir devletin başka bir devlete tek taraflı müdahalesi ile aynı anda ihlal edilebilir. Muhtevası itibariyle birçok eylemi kapsayan karışmama ilkesi, silahlı saldırı boyutuna varan müdahalelerle ihlal edildiği takdirde kuvvet kullanma yasağı da ihlal edilmiş demektir. Birbirleriyle ilişkilendirilen bu iki jus cogens kuralın sınırlı sayıda istisnası BM Antlaşması'nda belirtilmiş olsa da 1945'ten bu yana kuvvet kullanarak gerçekleştirilmiş birçok karışma örneğine rastlanmaktadır. Devletler ise müdahalelerini bu istisnalar dışında belli başlı gerekçelere dayandırarak uluslararası hukuka uygun ilan etme eğilimindedir. Devletlerin dayandığı gerekçelerin, ilkelerin istisnası niteliği kazanması BM Örgütü amaç ve ilkeleriyle çelişmektedir. Bu halde müdahalelerin sınırlı sayıdaki istisnalar dışında gerekçelere dayandırılması ancak sonradan yapılacak somut olay değerlendirmesiyle uluslararası hukuka uygun kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler Antlaşması, Kuvvet Kullanma Yasağı, Karışmama İlkesi

THE PRINCIPLE OF NON-INTERFERENCE WITHIN THE PROHIBITION OF USING FORCE IN INTERNATIONAL LAW

ABSTRACT

The prohibition of use of force and the principle of non-involvement which are bounded in today's context by the charter of the United Nations can be simultaneously violated via unilateral intervention of one state on another state. In case the principle of non-involvement including several acts because of its content is violated by the intervention including armed attack, it means that the prohibition of use of force is also violated. Although limited number of exceptions of these two jus cogens rule which are linked together is remarked in the charter of the United Nations, several examples of involvement carried out by using force since 1945 are encountered. The states, on the other hand, are prone to declare

their intervention as in accordance with the international law by giving certain justifications except for these exceptions. The fact that the justifications which states based on having gained exceptional nature of the principles contradicts with the aims and the principles of the United Nations. In this case, giving justifications except for limited number of exceptions for these interventions can be accepted in accordance with international law only when the subsequent concrete event assessment is carried out.

Keywords: Charter of the United Nations, the Prohibition of Using Force, the Principle of Non-Interference

“Çoğu zaman, savaşa girişmiş olanlar, birtakım göz boyayıcı (çıkarcı) nedenler öne sürerler; bunlara haklı-gösterici nedenlerin eklendiği de olur. Haklı-gösterici nedenleri tüm olarak hiç göz önünde tutmayanlar da vardır. Bunlara, Romalı hukukçuların şu görüşü uygulanabilir: Elinde bir şey bulduran bir kimse, bu şeyi neye dayanarak elinde bulundurduğu sorulunca, bu şeyi elinde tutmasından başka bir şey söyleyemezse, bu kimse bir soyguncudur.”¹

GİRİŞ

Uluslararası hukuk ile iç hukuk arasındaki yapı değişikliği doğrultusunda; iç hukukta hukuk kurallarının devlet adına yasa koyucu ile konulmasına karşılık, uluslararası hukukta kuralların -bu hukukun uygulandığı toplumun süljelerini oluşturan- devletler ve sınırlı olarak uluslararası örgütlerce birlikte konulduğu görülmektedir². Yargı mekanizması ve otorite bakımından da farklar içeren uluslararası hukuk yapısı devletlerin sınırlandırılmasını geciktirmiştir. İç hukukta bireylerin birbirleriyle ve devletle kurallar bütünü içinde yaşamalarını sağlayan geniş anlamıyla müdahale yasağı, başka bir kişinin can ve mal güvenliğini ihlal etmeme; bağımsızlığına, hayat ve fikir bütünlüğüne karışmama, milletlerarası ilişkilerin düzenliği uluslararası hukukta da kuvvet kullanma yasağı ve karışmama ilkesi haliyle jus cogens³ kural niteliği almıştır. Tarihsel süreç içerisinde devletlerin -eşitler arası- egemenliklerinden vazgeçerek

¹ Hugo GROTIUS, *De Jure Belli Ac Pacis*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1967, s.156

² Hüseyin PAZARCI, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitapevi, 3. Baskı, 2005, s.9

³ Jus Cogens, uluslararası hukukta o toplumun temel değerlerini yansıtan ve süljelere karşı korunan temel buyruk ve ilkelerdir. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku m.53: Bir antlaşma yapılması sırasında milletlerarası genel hukukun emredici bir normu ile çatışiyorsa batıldır. Bu sözleşme bakımından milletlerarası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur.

söz konusu ilkeleri tanımaları ve ilkelerin bugünkü haliyle kodifiye edilmesi ancak Birleşmiş Milletler Antlaşması ile mümkün olmuştur. 1945'ten önceki yüzyıllar boyunca egemen olmanın getirdiği en doğal haklardan görülen bununla birlikte hukukun uygulanması için zorlayıcı bir araç olarak kabul edilen kuvvet kullanma yasağı (bu kuvvetin kullanılarak aynı zamanda karışmama ilkesinin ihlali) savaş hukukun gelişimiyle orantılı olarak sınırlandırılmıştır.

Tarihsel Süreç

Kuvvet kullanma ve karışmama kavramları BM antlaşmasıyla literatüre kazandırılmıştır. Sınırlandırmanın tarihsel sürecinden bahsederken sınırlı kuvvet kullanma halleri hesaba katılmayıp, yalnızca kuvvet kullanmanın en yoğun hali savaş kavramı üzerinde durulduğu için kuvvet kullanma eylemleri “savaş” deyişi ile anılacaktır. Savaşın devlet olmaktan kaynaklı doğal hak olarak görüldüğü dönemlerde dahi devletler bu yönetime başvurmaktan kaçınmış, herhangi bir müeyyideye tabi olmamalarına rağmen haklı savaş öğretisi geliştirmişlerdir. Savaşı meşru bir zemine oturtmaya çalışan bu öğretilerde Thomas Aquinas'ın “Summa Theologica” (Teoloji Özeti) eserinde belirttiği üzere özetle şunlar aranır: Eylemi gerçekleştirecek liderin meşru olması ve buna yetkili olması, savaşın nedeni olarak gerçekleştirilen bir kötülüğün intikamının alınması için yapılması, haklı olarak saldırıyı gerçekleştirenin eylemleri şiddeti körüklememesi, iyiyi tesis etmeye ve kötülüğü önlemeye yönelik olması.⁴ Burada kast edilen hak, iyilik ve kötülük kavramları görecelilik taşımakla birlikte devletlerin siyasi amaçlarına hizmet edebilecek argüman olmaktan ileri gidememiştir. Ancak şu gerçek göz ardı edilmemelidir: Kilise temelli ortaçağ skolastik düşünce sisteminde haklı savaş öğretisi ile devletler savaşa meşruiyet kazandırmaya çalışmış, kendilerini kısmi vaziyette ahlaki bir zemin arayışı ile sınırlandırmıştır. Bu sınırlandırmayı daha kapsayıcı yorumlayan Hugo Grotius, *De Jure Belli ac Pacis* kitabında, bir şehir mahkemesi önünde yasal bir yol sağlar olarak tanınacak “dava hakkı veren sebep” analogisi uyarınca ‘haklı’ ve yasal bir ‘sebebin’ bulunması gerektiğinden bahisle savaşın haklı sebeplerinin detaylı ve sistematik olması gerektiğini ifade etmiştir.⁵

16. yüzyıl ile birlikte haklı savaş öğretisi etkisini azaltmış devletlerin sınırsız egemenliği kavramı gelişerek daha mutlakıyetçi, ulusal ve yönetsel olarak çıkarları gereği sömürgeci devlet sistemine evrilmiştir. Görece ahlaki sınır kabul edilen savaş için aranan meşru

⁴ Hasan Serdar HOŞ, *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2011, s.47

⁵ Hedley BULL - Benedict KINGSBURY – Adam ROBERTS, *Hugo Grotius and International Relations*, Clarendon Press Oxford, 1989, s.194

zemin Machiavelli'nin özetlediği üzere “*Prens gerekli gördüğü her zaman savaşa başvurma hakkına sahiptir*” halini almıştır. Bu anlayış teknolojik gelişmelerle doğru orantıda savaşların yıkımını arttırmış; iki ordu arasında gerçekleşen meydan muharebeleri yerini sivil halkın nükleer bombalarla karşı karşıya kaldığı bir düzene bırakmıştır.

Bu durum devletleri, doğal hakları olarak gördükleri; savaş yapma hakkını zaman içinde sınırlandırmaya itmiş ve BM Antlaşması'na kadar giden süreç başlamıştır. Barışın tehdit edildiği durumlarda büyük güçler arasında yapılan periyodik toplantılardan oluşan Avrupa Uyumu (1815) için savaşa karşı devletlerce atılmış ilk adım denebilir. 1899-1907 yılları arasında yapılan La Haye Konferansları ise barış ve güvenlikle ilgili ilk evrensel girişimlerdir. Kuvvet kullanmaya ilişkin herhangi bir sınırlandırma yoluna gidilmeyen konferanslarda en önemli adım Drago-Porter Doktrini⁶ olmuştur. Bu doktrinde ülkelerin dış borçlarının askeri müdahalelerle ödetilmesinin uluslararası hukuka aykırı olduğu ortaya konulmuştur. 1920 Milletler Cemiyeti ise I. Dünya Savaşı'nda yaşanan kayıpların büyüklüğü ile devletlerin barışı koruma fikrini benimsemesiyle meşru ve meşru olmayan savaş arasındaki ayrımı ortaya koymuştur. Devletlerin aralarındaki sorunları çözmesi için önce barışçı yollara başvurmaları gerektiğini ortaya koyan Misak⁷, bu yolların başarısızlığa uğraması halinde savaşa başvurma hakkını kabul etmiştir. Sonuç itibarıyla savaşı tamamıyla sınırlandıran bir düzenleme olmamış ve dünyadaki barış ortamı muhafaza edilememiştir. Milletler Cemiyetinin eksikliklerini kapatmak üzere 1924'te Cenevre Protokolü, 1925'te Lokarno Antlaşması ve Ren Misakı gibi düzenlemeler yapılmış. Bunlarda da savaş tümüyle yasaklanmamıştır.

BM'den sonra hala geçerliliğini koruyan savaşı yasaklayan ikincil nitelikteki belge ise 1928 yılında imzalanan Briand –Kellogg Paktıdır. Savaşı “Ulusal Politikanın Bir Aracı Olarak Kullanmayı Yasaklayan” Antlaşmada, Fransa Dışişleri Bakanı Briand ile ABD dışişleri Bakanını Kellogg mutabakatıyla ilk defa ihtilafların çözümünde savaşa başvurulmayacağı açıkça belirtilmiştir. Bu mutabakat ABD'nin teklifiyle diğer ülkelere de açılmış ve Türkiye dâhil hemen hemen bağımsız tüm devletler dâhil olmuştur. Milletler Cemiyeti Misakı Aksine savaşı

⁶ Drago-Porter Doktrini: 1902'de İngiltere, Almanya ve İtalya'nın vatandaşlarının alacakların tahsili için borçlu devlet konumundaki Venezuela'ya deniz ablukası uygulamaları üzerine, Arjantin Dışişleri bakanı Drago bunun bir hukuk ihlali olduğunu ileri sürerek ABD Dışişleri Bakanlığına başvurmuştur. ABD temsilcisi Porter de durumu La Haye Konferansına sunulmasını talep etmiştir. Teklifin kabulüyle birlikte o tarihten itibaren akit devletler kendi vatandaşlarının borçlarını tahsil etmek için kuvvet kullanmayacak ancak borçlu devlet tahkim teklifini reddeder veya ihmal ederse kuvvet kullanma yolu açılabilirdi. Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar*, Beta, 3. Baskı, 1998, s.39

⁷ Milletler Cemiyeti Misakı m. 12: Cemiyet'in bütün üyeleri, aralarında ilişkilerin kesilmesine varabilecek nitelikte bir anlaşmazlık çıkarsa, bu anlaşmazlığı ya hakemliğe ya da Konseyin incelemesine sunmayı kabul etmektedirler. Cemiyet Üyeleri, hakemlerin kararından ya da Konseyin raporundan sonra üç aylık bir süre geçinceye kadar, hiçbir durumda savaşa başvurmamağı da kabul ederler.

kesin olarak yasaklayan bu paktın eksikliği savaşa varmayan kuvvet kullanma yolları hakkında herhangi bir kısıtlamaya ve savaş yapma yasağını çiğneyen devletlere dair alınacak önlemlere yer vermemesidir. Bununla birlikte bu kısa antlaşmada yasağı kuvvetlendirecek garantiler, usuller veya barışçı çözüm yöntemleri de yoktur.⁸

Buraya kadar yapılan düzenlemelerin II. Dünya Savaşı'nı engelleyememiş olması üzerine kuvvet kullanma yasağının mutlak bir kurala dayanması ve bu mutlak kuralın devletler tarafından hiçbir şiddet eylemiyle ihlal edilmemesi gerektiğine dair görüşler ağır basmıştır. Böylelikle kuvvet kullanma yasağı hukuki geçerliliğini 1945 yılında San Francisco'da BM Antlaşmasının imzalanmasıyla kazanmıştır. Bu antlaşmayla beraber savaş terimi yerine, savaşa kadarki sınırlı kuvvet kullanmaları da kapsayan "kuvvet kullanma" normu yaratılmıştır.

Örf adet hukukunun bütünleyici parçası haline gelen kuvvet kullanma yasağı ile birlikte karışmama ilkesi de BM Antlaşması'nda düzenlenmiştir. Aşağıda değinildiği üzere karışmama ilkesi bir devletin ulusal yetki alanına giren konuları tartışarak ihlal edilebileceği gibi o ülke aleyhine silahlı saldırı düzeyine varacak eylemlerle de ihlal edilebilir. O halde bir devletin diğer bir devlete kuvvet kullanarak yapacağı tek taraflı müdahaleler karışmama ilkesiyle birlikte kuvvet kullanma yasağının da ihlalini teşkil eder.

Kuvvet Kullanma Yasağı

BM Antlaşması m.2/4⁹ ile bir devletin diğer bir devlete karşı uyguladığı tek taraflı kuvvet kullanma yolları ile kuvvet kullanma tehdidi kesin ve mutlak biçimde yasaklanmıştır. Kuvvet Kullanma kavramı en ağır hali savaş ile savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarını -abluka, ambargo, bombardıman, zararlar karşılık vs.- birlikte ihtiva etmektedir. Böylelikle BM Antlaşması öncesi düzenlemelerin aksine devletlerin sınırlı kuvvet kullanma yollarına başvurmaları yasak kapsamına dâhil edilmiştir. Antlaşma metninde yer alan "Herhangi bir başka devletin" ifadesi ve yasağın örf adet hukukun parçası haline gelerek jus cogens olması sebebiyle; kuvvet kullanma yasağı, BM'ye taraf olmayan ülkeler bakımından da geçerlidir. BM Antlaşması m.51 meşru müdafaa hakkı ve BM Güvenlik Kurulu'nun müdahale kararı istisnaları haricinde kati yasak kabul edilen kuvvet kullanma yasağı iki şekilde yorumlanmaktadır.

⁸ Aslan GÜNDÜZ, *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar*, Beta, 3. Baskı, 1998, s.44

⁹ BM Antlaşması m. 2/4: Teşkilâtın tüm üyeleri, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları bağdaşmayacak herhangi biçimde, kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.

Yasağı sınırlandırıcı (dar) yorumlayan görüş, madde metninde geçen: Başka bir devletin siyasi bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve BM Örgüt ilkeleri ifadelerini yasağın kapsamını belirleyen sınırlandırıcı kavramlar olarak değerlendirmiştir. Bir devletin müdahalesi bu üç kavramı ihlal etmiyorsa kuvvet kullanma yasağı kapsamında değildir görüşü, örnek olarak 1976 Entebbe Olayı'nı¹⁰ göstermektedir. Olayda İsrail, Uganda devletinin siyasi bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü hedef almamış, rehinelere kurtarıp derhal ülkeyi terk ederek BM Örgüt ilkeleri aleyhine hareket etmemiştir. Yurtdışındaki vatandaşlarını korumak için de olumlu çatışma örneği olarak gösterilen bu olay kuvvet kullanma yasağındaki 3 kavrama uygun olmasından bahisle uluslararası hukuka uygun kabul edilmiştir.

Yasağı kapsayıcı (geniş) yorumlayan daha yaygın görüş ise başka bir devletin siyasi bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve BM Örgüt ilkeleri ifadelerine yasağı sınırlandırmak için değil pekiştirmek için madde metninde yer verildiğini ve tek taraflı kuvvet kullanma içeren tüm müdahalelerin yasak kapsamında olduğunu savunmuştur. Aksi haldeki yorum, yasağın uygulama alanını daraltıp devletler tarafından istismara açık hale getirecektir. Devletlerin kuvvet kullanma eylemlerindeki amaç ve niyetlerinin belirlenemeyeceği ve 1945'ten bu yana gerçekleşen kuvvet kullanma eylemleri göz önünde bulundurulduğunda yasağı mutlak ve geniş yorumlamak yerindedir. Yasağın istisnalarını baştan genişletmek yerine kuvvet kullanma içeren müdahaleyi sonradan somut olay değerlendirilmesiyle uluslararası hukuka uygun kabul etmek yasağın düzenlenme amacıyla bağdaşmaktadır.¹¹

Karışmama İlkesi

Uluslararası hukuk kişilerinin ilişkileri BM Antlaşması m.1 gereği devletlerin egemen eşitliği ilkesine dayanır. Egemen eşitlik ilkesi beraberinde müdahale yasağını getirmektedir. Bir devletin egemenliğine müdahale yasağı en yoğun haliyle kuvvet kullanarak ihlal edilebileceği gibi bir devletin ulusal yetkisi dâhilindeki konunun tartışılması şeklinde de ihlal edilebilir. Kuvvet kullanma yasağı jus cogens kuralı kabul edilmekle korunmaktadır ve tüm devletlerin görüş birliğine varması nispeten daha kolaydır. Fakat ulusal yetki dâhilindeki konuların

¹⁰ 4 Temmuz 1976 Entebbe Olayı: Paris – Telaviv arası sefer yapan Air France yolcu uçağı, Alman Baader Meinhof ve Filistin Kurtuluş örgütü mensuplarınca kaçırılarak Uganda'nın Entebbe Havalimanı'na indirilmiştir. Uçaktaki 248 yolcu İsrail Vatandaşı ve diğerleri olmak üzere ikiye ayrılmış ve 53 Filistinli mahkûmun serbest bırakılmaması halinde İsrail vatandaşlarının öldürüleceği bildirilmiştir. Bu sırada Uganda lideri İdi Amin tarafından hiçbir müdahalede bulunulmaması üzerine İsrail, 1 saatlik bir operasyonla olaya müdahale etmiş ve Uganda ülke sınırlarında kuvvet kullanmıştır. 20 kadar Uganda askeri ve 3 rehinenin öldüğü bu operasyonda İsrail birliklerinden ölen tek kişi sonradan İsrail başkanı olacak Benyamin Netanyahu'nun abisi Yonatan Netanhayu olmuştur.

¹¹ Funda KESKİN, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Tezi, Mayıs 1998, s.40

tartışılması, tavsiyede bulunulması gibi eylemlerle devletin iç işlerine müdahale edilmesi mevzuu ‘devletin iç işleri’ kapsamının çok farklı yorumlanmasıyla netlik kazanmamıştır. BM Antlaşması m.2/7’de Karışmama İlkesi şu şekilde kodifiye edilmiştir:

İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, özü bakımından, bir devletin ulusal yetkisindeki işlere BM’nin karışmasına izin vermediği gibi, üyeleri de bu türden işleri Antlaşma uyarınca çözüme bağlamaya zorlayamaz; bununla beraber, VII. Bölümde öngörülen zorlayıcı önlemlerin uygulanması bu prensip hiçbir suretle halel getirmez.

Maddede görüldüğü üzere BM’nin karışması da yasak kapsamındadır. BM Güvenlik Konseyi’nin görevi Uluslararası Barış ve Güvenliği korumak, bozulması halinde yeniden sağlamaktır. Devletler, hiçbir dış müdahale olmadan ulusal yetkileri kapsamında dilediği siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel sistemi seçebilirler. Bu halde en geniş anlamıyla karışma, bir devletin ulusal yetkisine giren bir konunun tartışılmasını, görüşülmesini, incelenmesini, araştırılmasını ve bu konular üzerinde tavsiyelerde bulunulmasını kapsamaktadır. Yani yalnızca kuvvet kullanarak değil, ekonomik ve siyasi yollarla da yapılabilir. Siyasi propaganda, siyasi-lere yardım, ekonomik olarak da; ambargo veya ekonomik yardımın kesilmesi, diğer devleti zorlama niteliğine sahip olduğu sürece karışma olarak adlandırılır ve uluslararası hukuka aykırıdır. Ancak bu tür eylemler yalnızca karışmama ilkesinin ihlalidir.¹²

Karışmama ilkesi anlamında asıl gelişme ise BM Genel Kurulu’nun 1965 tarihli bildirisini ile olmuştur.¹³ Bildiri m.1

“Bütün devletler bir başka devletin rejimini şiddet kullanarak devirmeye yönelik ayaklanmacı, terörist ya da silahlı faaliyetleri örgütlemekten, yardım etmekten, finanse etmekten, teşvik, tahrik etmekten ya da tolere etmekten ya da bir başka devletteki iç karışıklıklara karışmaktan kaçınacaklardır.”

ifadesi ile bir devletin tek taraflı her türlü müdahalesi, karışmama yasağı kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte Genel Kurul’un 1970 Dostça İlişkiler Bildirisi, 1974 Saldırının Tanımı Bildirisi ve 1981 tarihli 36/103 sayılı kararlarında da karışmama ilkesi açıklanmış, kesin ve mutlak kabul edilerek kavram genişletilmiştir.

¹² Funda KESKİN, *a.g.m.*, s.103

¹³ BM Genel Kurulu 21.12.1965 tarih ve 2131 sayılı Kararı ile Kabul edilen Devletlerin İç İşlerine Karışılmasının Reddi ve Bağımsızlıkların ve Egemenliklerin Korunmasına İlişkin Bildiri, 4. Paragrafında “*devirme ve dolaylı müdahalelerin tüm şekillerinin BM Antlaşması’nın ihlalini teşkil ettiği ve uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit oluşturduğu*” ifade edilmiştir.

Karışmama İlkesine kaynak teşkil edecek bir diğer önemli metin ise Nicaragua v. United States of America davasıdır¹⁴. Uluslararası Adalet Divanı'nın 1986 tarihli Kararı'nda 3'e karşı 12 oyla Nikaragua'yı haklı bulmuş; karışmama ilkesi, silahlı saldırı, kuvvet kullanma yasağı, kolektif ve bireysel meşru müdafaa hakkında mehz teşkil eden bir metin ortaya koymuştur. UAD, ABD'nin Nikaragua hükümetine muhalif olan güçlere (kontralara) silah, eğitim, donanım ve finans desteği verdiğini, bu destekle birlikte Nikaragua Cumhuriyetine karşı kuvvet kullanımı içeren müdahalelerde bulunarak, bir uluslararası hukuk teamülü kapsamındaki "başka devlete karşı kuvvet kullanmama" yükümlülüğünü ihlal ettiğini ve Nikaragua'nın iç işlerine karışarak bağımsızlığına zarar verdiğini kararlaştırmıştır.¹⁵ Bununla birlikte divan ABD'nin El Salvador ile birlikte meşru müdafaa hakkının olup olmadığını ve Nikaragua'daki kontralara yaptığı desteğin silahlı saldırı niteliğini değerlendirmiştir. Davada ABD aleyhine 17 Milyar Dolar tazminata hükmedilmiştir. Fakat Nikaragua Hükümeti şikâyetinden vazgeçtiği için bu tazminat ödenmemiştir. Aynı dönemde Nikaragua ile bağlantılı olarak karışmama ilkesinin ihlalini içeren Irangate Skandalı¹⁶ ortaya çıkmış fakat olay ABD'nin kendi içinde yetkilileri cezalandırmasıyla sonuçlanmış dava uluslararası mahkemelere taşınmamıştır.¹⁷

¹⁴ Anastasio Somoza GARCÍA, 1934 yılında ülke yönetimi ele geçirerek, 1979 yılında yaşanan devrime kadar toplumsal hiçbir kesime muhalefet hakkı tanımadan Nikaragua'yı diktatörlükle yönetmiştir. Tacho lakabıyla bilinen Somoza, ailesinin ülke üzerindeki egemenliğini sürekli kılınmaya çalışmış; kendisinden sonra da sırasıyla büyük oğlu ve küçük oğlu yönetimin başına geçmiştir. Sağ tabanlı Somoza rejimi 1979 yılındaki halk ayaklanmalarıyla yıkılarak yeni bir koalisyon kurulmuş ve yönetimin sosyalist güçlerin eline geçmesiyle iktidara Sandinista Hükümeti gelmiştir. Sandinista hükümeti gelir gelmez askeri gücünü arttırarak dönemin sosyalist ülkeleri Sovyetler Birliği ve Küba ile yakın bir ilişki kurmaya başlamıştır. Fakat ülkedeki devrik lider Samoza'nın ulusal muhafızlarından oluşan paramiliter gruplar (kontralara) yeni kurulan sosyalist Sandinista hükümeti aleyhine faaliyetlerde bulunmaya başlamış ve ülkede iç karışıklık hali egemen olmuştur. Davanın konusunu teşkil eden ABD müdahalesi ise bu sırada gerçekleşmiştir: Nikaragua, ABD'nin, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkilere giren sosyalist hükümetten rahatsız olup anti-sosyalist kontralara askeri lojistik yardımlar ile taktik ve istihbarat eğitimi verdiğini iddia etmiş ve tazminat talebiyle UAD'na başvurmuştur. ABD de buna karşılık: Sandinista Hükümeti'nin kendi ideolojisini çevre ülkelere yaymak amacıyla kuzeyindeki El Salvador'da hükümet karşıtı gerillalara yardım ettiğini ve El Salvador ile birlikte Nikaragua'ya karşı birlikte meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia etmiştir.

¹⁵ Eren Alper YILMAZ - Orhan Irk, *Nicaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa Sorunu*, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2, s.157

¹⁶ Irangate Skandalı: Kasım 1986'da Ash -Shiraa isimli Lübnan'daki bir dergide çıkan yazıda ABD yönetiminin, İran-İrak Savaşında, İran'a İsrail aracılığı ile gizlice silah sattığı ve silahların parası ile Nikaragu'daki sosyalist rejime karşı faaliyet gösteren kontralara destek sağladığı iddia edilmiştir. Olayın büyümesi ile ABD soruşturma başlatmış: ABD Başkanı Reagan'ın olaydan haberdar olmayıp suçlu olmadığı, ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Üyelerinden Yarbay Oliver North'un olayı planladığı ve suçlu olduğunu sonucuna varmıştır. Oliver North ile birlikte bu olayda sorumlu görülen CIA başkanı ve bazı ulusal savunma konseyi üyeleri görevden uzaklaştırılmıştır. Bu olayı skandal yapan husus ise o dönemki ABD-İran ilişkileridir. İran'daki İslam Devrimi sırasında ABD ile yaşanan büyükelçilik rehine krizi iki ülkenin birbirini düşman ilan etmesine neden olmuştur. Görünürdeki hal böyleyken silah satışı iddiası Ortadoğu'yu karıştırmıştır.

¹⁷ Christine Gray, *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, 3. Baskı, 2008, s. 177

BM Antlaşması, Genel Kurul Kararları ve UAD Kararlarındaki kesin ve mutlak karışma yasağına rağmen 1945'ten bu yana devletlerin birbirlerinin ulusal yetkilerine giren birçok konuda daha fazla müdahaleci olduğu görülmektedir. Devletler, yaptıkları müdahaleleri savunurken BM ilke ve esaslarını tümüyle kabul ettiklerini, eylemlerinin hukuka uygunluk sebepleri kapsamında karışma yasağına aykırılık teşkil etmediğini ileri sürmektedirler. BM belgelerinde öngörülme-yen bu hukuka uygunluk sebepleri devletlerin ileri sürdüğü gerekçeler olarak doktrinde değerlendirilmiştir. Devletlerarası uygulamadan teoriye aktarılmış tek taraflı karışmayı haklı hale getirdiği öne sürülen nedenler başlıca şöyle sıralanabilir: Yurtdışındaki vatandaşlarını korumak için karışma, self- determinasyon hakkını kullanan bir halka yardım için karışma, ilgili hükümetin çağrısıyla veya daha önceden yapılan bir antlaşmaya dayanarak karışma, insancıl nedenlerle karışma, birlikte meşru savunma hakkının kullanılması gerekçesiyle karışma¹⁸.

Yurtdışındaki Vatandaşlarını Koruma Gerekçesiyle Karışma

Yurtdışındaki vatandaşlarını koruma gerekçesiyle karışma, müdahaleci devletler tarafından ileri sürülen en eski karışma nedenlerinden biridir. 1945 öncesinde, tüm tek taraflı kuvvet kullanma yolları yasaklanmazdan evvel, meşru savunma hakkı kapsamında değerlendirilen bu neden için belli şartlar aranmaktaydı. Bu şartlar şu şekilde üç başlık altında toplanabilir:

- Devletin vatandaşları o an tehdit altında olmalı,
- ülke devleti o kişileri korumayacak durumda olmalı veya bunu yapmak konusunda isteksiz olmalı,
- devletin karışması yalnızca bu tehlike altındaki kişileri kurtarmak amacına yönelik olmalıdır.

Yurtdışındaki vatandaşlarını koruma amacıyla birçok müdahale yapılmış olsa da bahsedilen şartları sağlayan karışma örnekleri çok sınırlıdır. Şartları sağlayan en önemli karışma örneği yukarıda bahsedilen Entebbe Olayıdır. 1976 yılında Uganda'nın Entebbe Havalimanı'na gerçekleştirilen İsrail Müdahalesi: İsrail vatandaşlarının o an tehdit altında olmaları ve saldırının gerçekleştiği Uganda Devleti'nin tehlike altındaki İsrail vatandaşlarını kurtarma girişiminde bulunmaması nedenleriyle gerçekleşmiş ve neticede İsrail, tehlike altındaki vatandaşlarını kurtarıp derhal Uganda'yı terk etmiş, amacını aşan herhangi bir müdahalede bulunmamıştır.

¹⁸ Funda KESKİN, *a.g.m.* s.107

Bahse konu Entebbe örneği dışında bu gerekçeye dayanan hemen hemen tüm karışmalar, müdahaleci devletin o ülkede amacı dışında kalması siyasi ve idari bir takım değişiklikler yapmasıyla sonuçlanmıştır. Örneğin ABD'ye göre 1965 Dominik Cumhuriyeti müdahalesinde; Amerikan vatandaşlarının güvenliğine ilişkin garanti verilememesi, ABD vatandaşlarının hayatlarının tehlikede olduğu gerekçesiyle 30 Nisan 1965'te Dominik'e çıkartma yaptı. Operasyon sadece bu amaçla sınırlı kalmadı; Amerikan vatandaşları tahliye edildikten sonra yirmi bin kişilik bir ordu Dominik Cumhuriyeti'nde kalmaya ve başkenti kontrol altında tutmaya devam etti. ABD 1989 Panama müdahalesini de vatandaşlarını korumak, demokrasiyi yeniden sağlamak gerekçelerine dayandırmıştı. Neticede ise Uluslararası kamuoyu tarafından kınanan ve Genel Kurul'un "uluslararası hukukun açık ihlali"¹⁹ şeklinde değerlendirdiği müdahale gerçekleşti. Devletler tarafından sıklıkla ileri sürülen bu gerekçenin karışmama ilkesinin istisnası olarak kabul edilmesi karışmayı baştan hukuka uygun kabul etme anlamına gelecektir. Bu durum da, mevcut halde amacına hizmet etmeyen durumun artacağı ve müdahaleci devletlerce kötüye kullanmalarının önünün açılacağını göstermektedir.

Self-Determinasyon Hakkını Kullanan Halka Yardım Gerekçesiyle Karışma

BM Antlaşması m.1/2²⁰ ve m.55²¹,te belirtildiği üzere self determinasyon, BM Örgütünün ana amaçları arasındadır. Ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı şeklinde kabul edilen self-determinasyon, özellikle 1960'larda sömürgeci yönetimlerden ayrılarak bağımsızlığını ilan edip BM'ye üye olan devletlerin çabasıyla Genel Kurul Kararlarında geniş yer bulmuştur. Özellikle BM Genel Kurulu'nun 1960 tarihli "Sömürgelerin Tasfiye ve Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Tanınması"²² kararının ardından sömürge yönetimi altında bulunan birçok ülke bağımsızlığını kazanmıştır.²³ 1970 tarihinde kabul edilen "Devletler Ara-

¹⁹ *Effects of the military intervention by the United States of America in Panama on the situation in Central America*, BM Genel Kurul Kararı, A/RES/44/240, 29.12.1989

²⁰ BM Antlaşması m.1/2: Uluslararası, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkileri geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer önlemleri almak...

²¹ BM Antlaşması m.55: Uluslararası halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak üzere Birleşmiş Milletler...

²² *Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples*, BM Genel Kurul Kararı, A/RES/1514(XV), 14.12.1960

²³ Ali Hüseyin ALİ, *Uluslararası Hukukta Kendi Geleceğini Belirleme (Self-Determination) Hakkı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Milletlerarası Hukuk) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.46

sında Dostça İlişkiler ve İşbirliği ile İlgili Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi”²⁴ ise sömürge altında bulunan halka başka bir devletin yardım etme görevini şöyle ifade etmiştir:

“Her Devletin ferdî olarak ve müştereken eşit haklar ve kendi kaderini tayin etme ilkesinin gerçekleşmesini, Antlaşma hükümlerine uygun şekilde geliştirme ve (a) Devletlerarasında dostane ilişkileri ve işbirliğini geliştirme ve (b) ilgili halkların serbestçe açıklanan iradelerini dikkate almak suretiyle sömürgeciliği süratle sona erdirmek için, Antlaşma'nın Birleşmiş Milletler'e bu ilkenin uygulanması ile ilgili olarak verdiği sorumlulukların yerine getirilmesinde Örgüte yardım etmek görevi vardır ve bunu yaparken, halkların yabancı tahakkümüne ve boyunduruğuna tabi kılınmasının ve sömürünün insan haklarının bir inkârı olduğu kadar, bu ilkelerin de ihtilâlini teşkil ettiğini ve Antlaşma'ya aykırı olduğunu hatırd tutacaktır.”

Doğrudan ya da dolaylı olarak yabancı yönetim altındaki halkları self determinasyon hakkında yoksun bırakan her türlü zorlayıcı eylem BM Antlaşması'na aykırıdır. Dolayısıyla hiçbir self determinasyon mücadelesi devletin iç işi olamaz. Self-determinasyon hakkı da kuvvet kullanma yasağı ve karışmama ilkesi gibi mutlak ve kesindir. Geline nokta tüm devletlerce mutlaklığı kabul edilen bu hakkın hangi halklara uygulanacağı, yani meselenin özü olan halk tanımının yapılmasında görüş ayrılıkları vardır. Afrika ülkelerinin tek tek bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte 1970'lerden itibaren bu konu önemini yitirmeye başlamıştır. Günümüz itibariyle BM'nin yayınladığı kendi kendini idare etmeyen topraklar listesinde²⁵ Afrika'da yer alan tek halk Batı Sahralılar²⁶'dır. Listede yer alan diğer on altı toprak parçası çoğunlukla Birleşik Krallık'a bağlı küçük adalardır.

Bahsedilen listede yer almayan Filistin Halkı için 1970 tarihli BM Genel Kurul Kararı'nda²⁷ self-determinasyon hakkı olduğu belirtilmiştir. 1988 tarihli Genel Kurul Kararı'nda²⁸ ise ABD ve İsrail'in karşı oyuna rağmen 104 devletin kabulüyle Filistin Devleti ilan edilmiştir. Bu durum Filistin sorununa kalıcı bir çözüm getirememiş; siyasi etmenler ve Filistin top-

²⁴ *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, BM Genel Kurul Kararı, A/RES/2625(XXV), 24.10.1970

²⁵ Non-self-governing territories list için bkz. <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/nsgt>

²⁶ 1975 UAD Batı Sahra Danışma Görüşü'nde, Sahravilerin kendi kaderini tayin etme haklarının önünde bir engel olmadığı belirtilmiştir. Bunu üzerine İspanya'nın sömürsü altında bulunan halk 27 Şubat 1976'da Batı Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuş ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat Fas Krallığı ve Moritanya'nın bölgeyi işgal etmesiyle fiilen Fas yönetimi atına giren Batı Sahralılar hala BM ve diğer birçok ülke tarafından tanınmamaktadır.

²⁷ *United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East*, BM Genel Kurulu A/RES/2672, 8.01.1970

²⁸ *Question of Palestine*, BM Genel Kurulu, A/RES/43/177, 15.12.1988

raklarının birbirinden kopuk olması self determinasyon hakkının uygulanmasını engellemiştir. Filistin halkı, self-determinasyon hakkının karşılığını pratikte bulamadığı için 2005 tarihli BM Genel Kurul Kararında²⁹

“bağımsız bir Filistin devleti hakkını da içeren, Filistin halkının self-determinasyon hakkını tekrar teyit eder ve bütün devletleri ve özel komisyonları ve BM sisteminin organizasyonlarını, Filistin halkının self-determinasyon hakkını bir an önce gerçekleştirebilmesi için yardım etmeye ve destek vermeye teşvik eder”

ifadeleriyle Filistin halkının self-determinasyon hakkını yinelemiştir.³⁰

Self- Determinasyon hakkını kullanan bir halkın direnişi ve kuvvete başvurması BM tarafından kabul edilip bu halklara maddi manevi yardım yapılabileceği belirtilse dahi yardımın niteliği tartışma konusudur. Self-determinasyon hakkının kullanımı bir devletin iç ilişkileri kapsamında kabul edilmediğinden, bu hakkı kullanan halka yapılacak yardım karışmama ilkesinin ihlali değildir. Fakat bu yardımda UAD'nın aradığı ölçüt, öncelikle barışçı yolların izlenmesidir. Manevi yardım ve her türlü insani yardım hukuka uygun olmakla beraber silah desteği başvurulacak en son yol kabul edilmektedir.

İlgili Hükümetin Çağrısıyla veya Daha Önceden Yapılan Bir Antlaşmaya Dayanarak Karışma

Bir devletin diğer bir devletten yardım istemesi halinde yardım konusu olayla sınırlı kalacak operasyonlar yapılabileceği hakkında kuşku yoktur. Örneğin 13 Ekim 1977'de Somali Hükümeti, kaçırılan uçak hakkında resmi çağrıyla Almanya'dan yardım istemiş³¹, Almanya da Somali sınırları içerisindeki Mogadişu Havalimanı'na kuvvet kullanarak müdahale etmiş ve rehinelere kurtarmıştır. Bu olay karışmama yasağının istisnasını teşkil etmekle birlikte uluslararası kamuoyu tarafından herhangi bir eleştiriye uğramamıştır.

Sınırlı operasyonlar dışında ülke genelinde bir ayaklanma olması halinde tartışma konusu birçok dinamik vardır. Bu başlık altında aranan ilk şart çağrıda bulunan hükümetin hu-

²⁹ *The right of the Palestinian people to self-determination*, BM Genel Kurulu A/RES/59/179, 3.03.2005

³⁰ Kerem BATIR - İlhan ARAS, *Self-Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu*, NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2011,s.156

³¹ 13 Ekim 1977'de gerçekleşen olayda Lufthansa'ya ait Palma Mayorka-Frankfurt seferini yapan yolcu uçağı Alman Sonbaharı (Kızıl Ordu Fraksiyonu «RAF» eylemlerinin yoğun olduğu dönem) olarak bilinen olaylar esnasında Filistin Kurtuluş Örgütü ve Kızıl Ordu Fraksiyonu mensuplarınca kaçırılıp Somali'nin Mogadişu havalimanına indirilmiştir. Eylemciler, Almanya'da tutuklu bulunan 11 RAF üyesi ve Türkiye'de tutuklu bulunan 2 Filistinli eylemcinin serbest bırakılmaması halinde rehinelere öldüreceklerini söyleyerek ciddiyetlerini ispat etmek için pilotu katletmişlerdir. Bunun üzerine Somali Hükümeti'nin resmi çağrısıyla Almanya'nın kuvvet kullanma içeren müdahalesi gerçekleşmiş ve rehinelere kurtarılmıştır.

kuka uygunluğudur. Diğer devletlerce tanınmış ve ülkesi üzerinde etkin bir kontrolü olan hükümet yasaldır. Fakat genel ayaklanma halinde somut olaya göre bu etkin kontrolün olmadığından bahisle yapılacak çağrının da uluslararası hukuka uygunluğu tartışılmaktadır. Çağrı ülkenin yasal hükümeti tarafından kesinlikle resmi şekilde yapılmalıdır.

İlgili hükümetin çağrısı dışında devletler önceden yapılan anlaşmaları ileri sürerek de bir başka devlete müdahalede bulunabilmektedir. Devletler önceden antlaşma yapsalar da müdahale esnasında, müdahaleye uğrayan ülkenin yasal hükümetinin iradesi hukuka uygunluk kriteridir. 1975 Kıbrıs Harekâtı'nda Türkiye tarafından Dayanak gösterilen 11 Şubat 1959 tarihli Garanti Antlaşması m.2 ve m.3³² itibarıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliği üç garantör ülkenin himayesine bırakılmış, birlikte veya tek yanlı müdahale hakkı tanımıştır. Türkiye, Kıbrıs Kuruluş Antlaşması, İşbirliği Antlaşması ve Garanti Antlaşması'nın Rumlar tarafından ihlal edilmesi gerekçesiyle Kıbrıs Cumhuriyeti'ne garantör olma hakkı veren antlaşmalara dayansa da Kıbrıs müdahalesi uluslararası arenada genel olarak olumsuz karşılanmıştır. KKTC'nin kurulması, Kıbrıs Kuruluş Antlaşması'na aykırı bulunarak iç işlere müdahale ve bir devletin parçalanması olarak değerlendirilmiştir. BM Güvenlik Konseyi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanını hukuken geçersiz sayarak, bütün devletlerden bu yeni cumhuriyeti tanınamalarını istemiştir³³. Türkiye, antlaşma yapılan devletlerin iradesine aykırı olarak gerçekleştirdiği bu harekât için Antlaşma'nın önce Rumlar tarafından bozulması ve Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetin yasallığını kaybetmesini gerekçe göstermiştir.

İnsancıl Nedenlerle Karışma

Devletlerin egemen eşitliği ilkesi gereği bir devletin ulusal yetkisine giren hususlar, devletin vatandaşlarıyla olan ilişkisi, bir başka devleti ilgilendirmez.³⁴ Bu ilkenin sınırı, devletin, vatandaşların temel insan haklarına zarar verecek ve insan onurunu sarsacak davranışlarda

³² Garanti Antlaşması madde 2: Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1'nci maddede belirtilen taahhütlerini kaydederek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasanın temel maddeleri ile oluşan durumu (state of affairs) tanırlar ve garanti ederler. Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin diğer herhangi bir devlet ile gerek birleşmesini, gerekse Ada'nın taksimini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardım ve teşvik edici bir amacı olan tüm hareketleri kendi yetki ve ilgileri oranında önlemeyi üstlenirler.

Madde 3: Bu Antlaşma hükümlerinin herhangi birinin ihlali (çiğnenmesi) halinde Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere saygıyı sağlamak için gerekli girişimlerin yapılması ve önlemlerin alınması amacıyla aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler. Üç garantör devletten biri, birlikte veya birbirlerine danışarak (işbirliği halinde) hareket etmek olanağı bulunmadığı takdirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu (state of affairs) münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını korumaktadırlar.

³³ *Question of Cyprus*, BM Güvenlik Konseyi, S/RES/541, 18.10.1983

³⁴ BM Antlaşması m.2/7

bulunmasıdır. O halde insancıl müdahale: Bir devlete, temel insan hakları ihlalleri nedeniyle baskıcı yönetimlere başkaldıranların lehine olmak üzere, bir veya birden fazla devlet tarafından silahlı zorlayıcı gücü de içerebilecek orantılı bir müdahale bulunması olarak tanımlanabilir. Bu davranışların varlığı halinde sadece iç çatışmaların neden olduğu ağır ve yaygın insan hakları ihlallerini önlemek amacıyla müdahalede bulunulabileceği kabul edilmektedir. Hangi fiillerin insancıl müdahaleyi gerektirecek devlet davranışları olduğu tartışmalı olmakla birlikte; yaşama hakkı, işkence yasağı ve soykırım yasağının ihlaline neden olan öldürme, yaralama, işkence ve tecavüz gibi fiillerin, bir ülkenin geneline yayılması veya ülkenin geneline yayılmasa bile, ülkenin bir bölümündeki tüm insanlara ya da belli gruplara karşı, devlet organları ve resmi kişilerce gerçekleştirilmesinin, ağır ve yaygın insan hakları ihlalleri olarak değerlendirilmesi mümkündür.³⁵

İnsancıl nedenlerle müdahalenin karışmama ilkesine istisna teşkil etmesini tamamıyla reddeden görüşler de bulunmaktadır. Müdahalede bulunmanın ekonomik ve siyasi boyutları düşünüldüğünde, devletlerin asla sadece temel insan hakları için müdahalede bulunmadıkları, esasında kendi çıkarlarını gözetip hak ihlallerini öne sürdükleri savunulmaktadır. Örneğin 1971 Hindistan'ın Doğu Pakistan'a (Bangladeş) yaptığı müdahale: Doğu Pakistan ve Batı Pakistan arasındaki siyasi hoşnutsuzluk ve kültürel milliyetçilik; isyana ve isyanın bastırılma çalışması, insan hakları ihlallerine ve binlerce Pakistanlının ölümüne neden olmuştur. Bu durum karşısında çatışmalara dâhil olan Hindistan, BM'de "Doğu Pakistan halkının yaşadığı acılara son vermek" amacıyla müdahalede bulunduğunu açıklamıştır. Bu görünürdeki amaç dışında Hindistan'ın kuvvetli bir komşusu olan Pakistan'ı bölerek zayıflatmak ve böylece kendi güvenliğini pekiştirmek olduğu değerlendirmeleri yaygın olarak yapılmıştır.

Birlikte Meşru Savunma Hakkının Kullanılması Gereğiyle Karışma

Kuvvet Kullanma yasağının antlaşmada öngörülen iki istisnasından biri BM Antlaşması m.51'de³⁶ öngörülen meşru savunmadır.³⁷ Meşru savunma, silahlı saldırıya uğrayan devlet tarafından bireysel olarak kullanılabilmesi gibi başka devletler ile birlikte ortak meşru

³⁵ Yıldırım SAK, *Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler*, Uluslararası İlişkiler, Sayı 44, 2015, s.124

³⁶ BM Antlaşması madde 51: Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin 27 doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.

³⁷ Diğer istisnası ise Birleşmiş Milletlerin BM Antlaşması'nın VII. Bölümü kapsamında alacağı bir karar ile kuvvet kullanılmasıdır madde 39-42.

savunma şeklinde de kullanılabilir. Bireysel meşru savunma şartları, birlikte meşru savunma için de aynen geçerlidir. Öncelikle mevcut bir silahlı saldırı olmalı, ilgili devlet ilk saldırı eylemiyle orantılı bir güç uygulamalı ve bunu hemen BM Güvenlik Konseyi'ne bildirmelidir. Bu arada saldırıya uğrayan devlet başka bir devletten yardım istiyorsa, saldırıya uğradığını ilan edip çağrıda bulunmalıdır.

1986 Nikaragua Kararı'nda olduğu gibi UAD, meşru savunmanın sınırını daraltmak için müdahalelerin silahlı saldırı seviyesine ulaşma eşiğini yükseltmiştir.³⁸ Aynı zamanda Amerika'nın, El Salvador'dan herhangi bir çağrı almamasına rağmen kolektif meşru müdafada bulunduğu iddiasını kabul etmemiş ve silahlı saldırıya uğrayan devletin çağrıda bulunmasını temel koşullar arasında saymıştır. Bu şartların varlığı halinde Güvenlik Konseyi harekete geçene kadar, saldırıya uğrayan devlet doğal hakkı meşru müdafaaya başvurabilmekte ve bununla birlikte m.51'de öngörüldüğü üzere bu hakkını başka bir devletle kolektif biçimde kullanabilmektedir. Saldırı ilanının akabinde çağrı üzerine gelen devletin müdahalesi karışmama ilkesinin istisnasını teşkil eder.

SONUÇ

Her ne kadar 1945'ten bu yana BM düzenlenmelerine rağmen kuvvet kullanma yasağı ve karışmama ilkesi devletlerce defalarca ihlal edilmiş olsa da bu düzenlemelerin devletlerin egemenlik anlayışını değiştirmiştir. İnsanlık tarihi boyunca yaşanan silahlı çatışmalar göz önünde bulundurulduğunda, devletler artık kuvvet kullanmayı veya karışmayı egemenliklerinden kaynaklanan bir hak olarak savunmamaktadır. Devletler, kuvvet kullanma yasağının geçerli olduğu yönünde defalarca beyanda bulunup bunu doğrulayan genel kurul bildirilerine taraf olmuşlar ve yasağı çiğneyen devletlere karşı tepki göstermişlerdir. Fakat teoride bu ilkeleri kabul eden devletler, tutumunu -kuvvet kullanma dâhilinde karışma ihlallerinin yapılagelişini- değiştirmemiştir.

³⁸ “Mahkeme, teamül hukukunda söz konusu olan silahlı saldırıya uğramanın engellenmesi ilkesinin, bir devletin başka bir devletin bölgesine silahlı güçler göndermesi bakımından uygulanabilmesinin, gerçekleşen silahlı operasyonun kapsam ve etkilerinin düzenli silahlı güçler tarafından gerçekleştirilen bir sınır vakası olmaktan ziyade bir silahlı saldırı seviyesine ulaştığı durumlarda söz konusu olabileceğini reddetmek için hiçbir sebep görmemektedir. Ancak Mahkeme, ‘silahlı saldırı’ konseptinin silahlı güçler tarafından gerçekleştirilen ciddi ölçekli eylemlerle beraber isyancılara silah temini, lojistik yardımı ve diğer şekillerde yardım edilmesi eylemlerini de kapsadığı fikrinde değildir. Bu şekilde gerçekleşecek yardımlar, güç kullanma tehdidi veya diğer bir ülkenin iç işlerine karışmak olarak kabul edilebilecektir. Bunun yanı sıra, silahlı saldırının mağduru konumundaki devletin bir silahlı saldırının gerçekleştirildiği fikrini oluşturması ve beyan etmesi gerekmektedir. Uluslararası teamül hukukunda, üçüncü bir devletin kolektif meşru müdafa hakkını durum hakkındaki kendi değerlendirmesiyle icra etmesine olanak sağlayan herhangi bir kural bulunmamaktadır.” *Nicaragua v. United States of America Davası*, p.195

Huzur ve barışın korunması için kuvvet kullanma yasağı ve karışmama ilkesinin önemi ortadadır. BM belgelerinde kodifiye edilen bu ilkeler için yalnızca sınırlı sayıda istisna öngörülmüştür. İstikrarlı bir küresel düzen için istisnalar son derece sıkı ve kısıtlı biçimde uygulanmalıdır. Bu istisnalar dışında devletlerin müdahalelerini uluslararası hukuka uygun ilan etmek için ileri sürdüğü gerekçeler genel olarak uluslararası hukuka uygun kabul edilmemektedir. O halde devletlerin çoğunlukla ileri sürdüğü gerekçeler baştan ilkelerin istisnası kabul edilmek yerine her müdahalenin ardından somut olay değerlendirmesi yapılarak ve önce barışçı yolların tüketilmesi esas alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ali Hüseyin ALİ, *Uluslararası Hukukta Kendi Geleceğini Belirleme (Self-Determination) Hakkı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Milletlerarası Hukuk) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013
- Aslan GÜNDÜZ, *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar*, Beta, 3. Baskı, 1998
- Christine GRAY, *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, 3. Baskı, 2008
- Eren Alper YILMAZ - Orhan IRK, *Nikaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa Sorunu*, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2, 2015
- Hasan Serdar HOŞ, *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2011
- Hedley BULL - Benedict KINGSBURY – Adam ROBERTS, *Hugo Grotius and International Relations*, Clarendon Press Oxford, 1989
- Hugo GROTIUS, *De Jure Belli Ac Pacis*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1967
- Hüseyin PAZARCI, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitapevi, 3. Baskı, 2005
- Kerem BATIR - İlhan ARAS, *Self-Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu*, NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2011,
- Yıldırım SAK, *Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye’de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler* Uluslararası İlişkiler, Sayı 44, 2015